COMPLOTUL POLONEZ DIN 1859 ÎMPOTRIVA LUI AL.I. CUZA

Dumitru Ivănescu

Unirea Moldovei şi a Munteniei, la 24 ianuarie 1859, prin dubla alegere a colonelului Al.I. Cuza, a însemnat constituirea statului român şi a reprezentat o primă etapă a unui proces care se va încheia în 1918, când frontierele sale vor cuprinde Basarabia, Bucovina şi Transilvania. Perioada 1859-1866, care corespunde domniei lui Al.I. Cuza, a reprezentat, în acelaşi timp, cadrul politic necesar înfăptuirii societăţii româneşti moderne.

Cum era de aşteptat, dubla alegere a lui Cuza a provocat o puternică reacţie în exterior, cabinetele politice şi diplomatice ale continentului manifestând un maxim interes faţă de opţiunea românească. Prima intenţie a Puterilor antiunioniste a fost de a nu recunoaşte voinţa românilor, considerând atitudinea acestora ca o încălcare a prevederilor Convenţiei de la Paris. Austria, al cărui ministru de externe pronosticase că alesul unuia din Principate avea să fie şi alesul celuilalt, dorea o intervenţie armată, punct de vedere la care şi Turcia se simţea atrasă. În tabăra unionistă, efectul provocat de surpriza românească n-a fost mai mic, dar se poate spune că locul îngrijorării iniţiale a fost ocupat de un calm constructiv (Franţa, Rusia), îmbinat cu accentuate note de optimism (Sardinia). Convorbirile diplomatice dintre reprezentanţii celor şapte Puteri au evidenţiat faptul că nemulţumite de acest rezultat erau, îndeosebi, Turcia şi Austria, eforturile lor de a împiedica Unirea soldându-se cu un eşec lamentabil. Pentru că, aşa după cum sublinia ministrul de externe austriac, Rudolf Apponyi, *abandonarea principiului Unirii Principatelor* sub acelaşi şef era ceea ce dorea Austria şi Turcia, fie că el se numea rege sau domn, fie că era un prinţ străin sau un boier autohton; „*obiectul* este ceea ce ne interesează şi nu *persoana*”[1]. Acelaşi diplomat austriac, într-o discuţie cu soţia lui Napoleon al III-lea, care susţinea cu fermitate în faţa ambasadorului că Principatele Române vor Unirea – „aceasta este voinţa naţională. Se vrea Unirea” –, a replicat: „Doamnă, vor independenţa şi pentru a ajunge acolo au votat pentru Unire”[2].

Realizarea Unirii în persoana lui Al.I. Cuza era considerată de către Imperiul Otoman ca o violare flagrantă a Convenţiei[3] din 7/19 august 1858,

---

[1] Direcţia Naţională a Arhivelor Istorice Centrale (în continuare, DNAIC), **colecţia Microfilme**, Austria, rola 272, c. 366-368 (Has-Hof-und Staatsarchiv, Viena, P.A., IX, England, Kart. 47, Berichte, f. 252-263).

[2] **Ibidem**, P.A., IX, Franchiech, Kart. 62, f. 214.

[3] Ministère des Affaires Etrangères, **Archives Diplomatiques, Corespondance Politique, Russie** (în continuare, **C.P. Russie**), vol. 218, f. 127.

motiv suficient pentru a solicita convocarea unei conferințe a marilor Puteri, care să analizeze situația creată în Principatele Române[4]. Până când această conferință avea să se realizeze, Franța şi Rusia au îndemnat pe români la prudență, deoarece orice inițiativă din partea noului stat putea fi amendată imediat de țările ale căror interese le cereau nerecunoaşterea faptului împlinit la 24 ianuarie 1859. Rusia s-a pronunțat pentru soluția adoptată de români, considerând-o cea mai bună, pentru că, după cum afirma Gorceakov la începutul lunii februarie, „starea actuală a spiritelor în Moldova şi Valahia, totul contribuie a-mi confirma, o dată în plus, opinia că în afară de Unire nu există decât anarhie pentru aceste provincii"[5]. În acelaşi timp (2/14 februarie), cancelarul a comunicat Franței că este hotărât să susțină dubla alegere în cadrul Conferinței[6]. Impresionat – după afirmația lui Chateaurenard, ambasadorul francez în Rusia – de complicațiile pe care starea de spirit din Principatele Române le poate provoca dacă dubla alegere nu era recunoscută, Gorceakov a reafirmat că „guvernul de la Petersburg n-a încetat să considere că Unirea Principatelor Române este dorită de populația acestora şi corespunde intereselor ei"[7].

Conferința şi-a deschis lucrările la Paris în ziua de 7 aprilie 1859, dar nu s-au desfăşurat decât două şedințe, interesul Europei fiind îndreptat spre previzibila dispută franco-austriacă în chestiunea italiană. Al.I. Cuza primise, din partea consulilor, noi îndemnuri spre prudență ca domnitor al celor două țări româneşti şi sfatul de a aştepta decizia Puterilor garante[8], dar situația sa nu era deloc de invidiat. Confruntat cu numeroase probleme, dintre acestea realizarea Unirii politice şi administrative nu erau cele mai lipsite de importanță, se vedea obligat la inactivitate. Mai mult, inițiativa sa de a strânge întreaga armată în tabăra de la Floreşti, avertisment util la adresa Puterilor antiunioniste care nu se grăbeau să legitimeze situația din Principatele Române şi căutau argumente pentru intervenția militară, a provocat îngrijorare şi reacții foarte diferite. Consulul Austriei la Bucureşti, Eder, comunica omologului rus, Giers, la 30 aprilie 1859, că „prințul Cuza nu vizează nimic altceva decât să profite de circumstanțele critice în care se afla Austria pentru a încuraja pretențiile populației româneşti din Transilvania şi Bucovina"[9]. Pare curios că şi cabinetul rus a fost derutat de inițiativa lui Cuza, dând o interpretare eronată atitudinii sale care, deşi foarte fermă, nu avea un scop de agresiune şi nici de susținere a mişcărilor de emancipare națională. „Prințul Gorceakov – era informat, la 19

[4] **Ibidem**, f. 134.
[5] **Ibidem**, f. 138.
[6] **Ibidem**, f. 144.
[7] **Ibidem**, f. 147.
[8] **Ibidem**, f. 140.
[9] **Ibidem**, f. 346.

mai, Walewski de către Chateaurenard – este foarte preocupat de agitaţia spiritelor din provinciile creştine ale Imperiului Otoman şi de proiectele temerare ale colonelului Cuza”[10].

În acest context intern şi internaţional complicat (demersurile pentru recunoaşterea dublei alegeri şi conflictul militar franco-austriac în problema sardă), la începutul anului 1859, mai mulţi polonezi aflaţi în Moldova au fost atraşi de Grigore Sturdza, fiul fostului domn regulamentar şi unul dintre pretendenţii la tron, într-un complot împotriva domnitorului Al.I. Cuza. Relaţiile lui Sturdza cu polonii datau din timpul războiului Crimeii, când servise în armata turcă cu gradul de general de divizie, fiind şeful statului major al comandamentului general. Un rol important în complotul regizat de Gr. Sturdza – care avea ca scop înlăturarea noului domnitor şi punerea prin forţa armelor pe tron a pretendentului – l-au avut polonezii Nieczuia Wierzbicki (Murad Bey) şi Michal Czajkowski (Sadyk Paşa), şeful agenţiei polone din Constantinopol. Contactele celor doi cu Principatele Române erau mai vechi, din 1857 însă ei l-au sprijinit pe Gr. Sturdza în intrigile politice pe care beizadeaua le-a dus, pe rând, împotriva caimacanului N. Vogoride şi a lui Al.I. Cuza[11].

Complotiştii aveau în Iaşi circa 450 de poloni veniţi din Turcia, în întreg Principatul existând peste 1.200. Ei trebuiau să se strângă pe moşiile lui Gr. Sturdza, de unde Murad Bey urma să-i conducă spre Focşani. O dată ajunşi la destinaţie, grupul de polonezi veniţi din Moldova se unea cu circa alţi 2.400 sosiţi din Muntenia şi cu circa 4.000 de oameni concentraţi în munţi. Trupa constituită astfel trebuia, o parte, să atace Iaşii, iar o altă parte Bucureştii[12].

Ataşamentul polonilor faţă de Gr. Sturdza avea mai multe explicaţii. O primă explicaţie ar fi promisiunile pe care pretendentul la tron le făcuse, în sensul că polonezii vor face carieră cu ajutorul său dacă şansa îl ajută să ajungă domnitor. O altă explicaţie, şi cea mai importantă, are în vedere vecinătatea imediată a Principatelor Române cu Rusia şi Austria, imperii cu care polonii aveau vechi litigii de rezolvat, dar şi cu Turcia, favorabilă cauzei lor. Este ştiut că emigraţia polonă, în special partida democratică, considera la începutul anului 1859 că teritoriul Principatelor Române poate fi folosit atât ca o bază de pregătire, cât şi în scopul declanşării unui conflict european în sud-estul continentului, care să permită insurecţionarea Poloniei[13].

E de presupus că această acţiune de la începutul anului 1859, în care rolul principal l-a avut Nieczuia Wierzbicki (Murad Bey), iar eminenţa cenuşie a fost

[10] **Ibidem**, vol. 219, f. 24; Vezi şi Dumitru Ivănescu, **Constituirea statului român modern**, în *AIIAI*, vol. XXXIV, 1997, p. 61-94; Idem, **Alexandru Ioan Cuza în conştiinţa posterităţii**, Iaşi, Editura Junimea, 2001, p. 64-83.

[11] Gheorghe Duzinchevici, **Beizadea Grigore Sturdza şi polonii**, Bucureşti, 1941, p. 9-24.

[12] **Ibidem**, p. 29; vezi şi DNAIC, Ministerul de Interne, Administrative, dosar 32/1859, f. 3.

[13] Leonid Boicu, **Cuza Vodă faţă de lupta popoarelor pentru emancipare naţională**, în vol. **Cuza Vodă. In memoriam**, Iaşi, 1973, p. 253.

Grigore Sturdza, s-a bucurat şi de sprijinul unor moldoveni apropiaţi de ultimul. Nu se ştie mai nimic despre felul în care Gr. Sturdza a pregătit acest complot şi nici ce contribuţie au avut moldovenii, a căror prezenţă la acest eveniment trebuie să o admitem, deoarece e greu de crezut că fără ajutorul lor s-ar fi putut pune în aplicare un asemenea plan. Atât Wierzbicki, cât şi un apropiat al său, Chodylski Ostoja, n-au divulgat, în timpul anchetei, pe acei moldoveni cu care au colaborat. Din acest motiv, complotul din 1859 împotriva lui Al.I. Cuza a rămas o afacere eminamente poloneză.

Au avut autorităţile române informaţii despre acest complot? Gh. Duzinchevici, cel mai avizat cercetător în domeniu, susţine că „vestea complotului a surprins autorităţile, care au aflat de existenţa lui prin denunţul făcut pe 10 ianuarie de Alecu von Onciul şi Iacob Antosz, iar ulterior de Leon Nussbaum, Carol Grochowski şi Victor Richard Lizdejko. Intervenţia rapidă şi eficientă a armatei române (Miliţia pământească) este explicată de acelaşi autor ca „o dovadă a seriozităţii faptului“[14]. În realitate lucrurile au stat cu totul altfel. Autorităţile române au ştiut tot timpul ce se întâmplă şi cum evoluează evenimentele. E greu de crezut că un număr atât de mare de persoane străine se puteau mişca prin Moldova fără să atragă atenţia. Că lucrurile stau aşa ne-o dovedesc documentele epocii. Cu o zi înainte ca denunţul să fi avut loc (deci pe 9 ianuarie), mai multe telegrame trimise de colonelul Fote comandanţilor de unităţi din ţinuturile Moldovei (la Vaslui – colonelului Antoniu şi căpitanului Ghiţescu, la Tutova – maiorului Cachi, la Tecuci – maiorului Iacovachi şi căpitanului Crăescu, la Bacău – căpitanului Lipan, la Focşani – căpitanului Rendel, precum şi la Galaţi) le cerea pe un ton imperativ să aibă carabinierii pregătiţi şi să se deplaseze cu ei spre Focşani[15]. De asemenea, sub pretextul unui control al companiilor din ţinuturi, col. Fote solicită Departamentului din Lăuntru (Ministerului de Interne) să ordone administratorilor (prefecţilor) ca să nu se împotrivească în cazul în care se va ivi „vreo neapărată trebuinţă de adunare la un punct a unui mare număr de jandarmi”[16]. Din această ultimă precizare reiese foarte clar că numărul persoanelor avizate asupra complotului iniţiat de Gr. Sturdza nu a fost prea mare, dacă faptul în sine trebuia să rămână un secret şi pentru prefecţii ţinuturilor.

De altfel, tocmai în acest mod de a acţiona credem noi stă şi succesul acţiunii: un număr limitat de persoane avizate, de preferinţă militari, urmărirea sistematică a complotiştilor, a căror planuri erau cunoscute şi, de asemenea, data şi locul declanşării complotului. Dacă la 11 ianuarie colonelul Fote printr-o telegramă trimisă la Focşani căpitanului Rendel îi cerea ca „toţi carabienierii să

[14] Gheorghe Duzinchevici, **op.cit.**, p. 29-33.

[15] Direcţia Judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale, **fond Miliţia pământească**, tr. 1760, op. I-2009, dosar 240, f. 24-26, 35-47, 51-53, 55-56, 107.

[16] **Ibidem**, f. 28.

fie la tot minutul de faţă pregătiţi, asemenea şi ceilalţi jandarmi. Eu voi fi mâne seară acolo. Fiţi cu priveghere la tot ce se petrece acolo”[17], o zi mai târziu, pe 12 ianuarie, printr-o altă telegramă, se făcea cunoscut „că pe Murat Bey s-au prins în Focşani”[18].

La 15 ianuarie 1859, întreg corpul ofiţeresc este primit de hatmanul Miliţiei pământeşti (comandantul armatei), precum şi de ajutorul acestuia, col. Alecu Iacovachi, ca să primească felicitări pentru succesul acţiunii, mai puţin col. Fote, aflat încă la Focşani cu sarcina de a supraveghea trimiterea complotiştilor arestaţi spre Iaşi[19]. Două telegrame, sosite în aceeaşi zi, 17 ianuarie, ne oferă o imagine despre măsurile stricte ce s-au luat privind transportul şi siguranţa prizonierilor[20]. Colonelul a rămas la Focşani până la 29 ianuarie, când doi polonezi, găsiţi fără paşapoarte şi arestaţi, au fost eliberaţi după o anchetă sumară, „fiind meseriaşi, neamestecaţi în complot”[21].

Prima reacţie publică a domnitorului a avut loc la începutul lunii aprilie. Într-un mesaj adresat Consiliului de miniştri moldovean, Al.I. Cuza explica cât de nepotrivit a fost gestul complotiştilor, consumat într-un moment atât de grav: recunoaşterea internaţională a dublei alegeri. După ce mulţumea tuturor instituţiilor care l-au felicitat cu prilejul „atentatului ce s-au întâmpinat la vreme”, domnitorul considera că e de datoria sa ca să „recomande serioasă luare aminte Ministerului justiţiei spre grabnică înaintare lucrărilor tribunalelor competente, privitoare complotului polon a cărui şef e Murat Bey”. „Atentatul de aici îmi pare fi – continuă Al.I. Cuza – o consecvenţă; planul este al unor străini, cărora nemairămânându-le alt mijloc spre a opri noua ordine de lucruri ce va duce cu grăbire la unirea desăvârşită şi prin urmare la mântuirea ţării. Confirmarea îndoitei alegeri urmează a fi în curând un fapt, după toate ştirile din Paris”[22].

După ancheta făcută de poliţie, cea mai mare parte dintre complotişti a fost eliberată, iar documentele întocmite cu acest prilej au fost înaintate Tribunalului Iaşi, secţia a II-a, în faţa căruia s-au prezentat cei consideraţi vinovaţi. A urmat judecarea lor de către Curtea Criminală şi, în fine, Divanul Domnesc, ca ultima instanţă. Majoritatea covârşitoare a celor implicaţi în proces au fost eliberaţi şi expulzaţi din ţară. Avea dreptate unul dintre polonezii participanţi la evenimentele din anii 1863-1864 când spunea că Alexandru Ioan Cuza „era cu toată sinceritatea de partea asupriţilor poloni”[23].

[17] **Ibidem**, f. 39.
[18] **Ibidem**, f. 47.
[19] **Ibidem**, f. 49.
[20] **Ibidem**, f. 52-53.
[21] **Ibidem**, f. 107.
[22] Biblioteca Academiei Române, S. 31(3)/LXXV; vezi şi A.D. Xenopol, **Documente**, în *Arhiva*, anul XII, nr. 1-2/1901, p. 71-72.
[23] Wlodyslow Dunin, **Rumunia (Bosfor, Balkan i Dunaj), 1855-1878**, Lwow, 1887, apud

Nu putem încheia acest episod al raporturilor româno-polone în timpul domniei lui Al.I. Cuza fără să observăm că eminența cenușie a întregii aventuri, beizadeaua Grigore Sturdza, a fost rapid scoasă de sub acuzare, chemarea sa în fața Tribunalului Iaşi fiind o simplă formalitate[24]. Se pare că acest fapt s-a datorat chiar domnitorului, deoarece arestarea complicilor lui Sturdza îl făcea pe pretendentul la tron cu totul inofensiv. Mai era în calcul şi o altă miză, cu mult mai mare: Cuza avea nevoie de linişte în țară, în condițiile în care principalul său obiectiv imediat era recunoaşterea dublei alegeri.

Asta nu înseamnă, după cum vom vedea în continuare, că a avut îndoieli asupra implicării lui Grigore Sturdza în complot. Dimpotrivă, de fiecare dată el a văzut în spatele unor acțiuni în care erau implicați şi polonii pe Gr. Sturdza. Aşa s-a întâmplat şi în septembrie 1860, când Cuza a făcut o călătorie la Constantinopol. Cu această ocazie s-a pus la cale un complot împotriva sa. Măsurile luate de poliția otomană a împiedicat punerea lui în aplicare. Complotiştii erau polonezi şi italieni, printre primii figurând şi Wierzbicki (Murad Bey)[25]. Se poate presupune că avem de a face cu reluarea proiectului din 1859. Câțiva ani mai târziu, în 1863, când poloni înarmați, conduşi de Zigmunt Milkowski, au încercat să treacă cu forța prin Moldova, sau în 1864, când din ordin guvernamental emigrații polonii au fost concentrați în oraşele Piatra Neamț şi Roman, domnitorul era convins că în ambele situații ei aveau o înțelegere cu Grigore Sturdza.

The Polish Plot of 1859 against Al.I. Cuza
Summary

At he beginning of 1859 a group of Polish political refugees residing in Moldova were involved by Gr. Sturdza, the son of the former reglamentary ruler of this country and a competitor for the throne in a conspiracy against Al.I. Cuza. The local authorities had intelligence about the plot and through the measures taken the ploters were made harmless.

Neamul românesc, nr. 119 din 5 oct. 1908, p. 1891-1892.

24 **Protocoalele Comisiei Centrale a Principatelor Unite**, Focşani, 1859, nr. 21, p. 82-87.

25 Gheorghe Duzinchevici, **op.cit.**, p. 77; R.V. Bossy, **L'Autriche et les Principautés Unies**, Bucureşti, 1938, p. 279, 284.